

HERCZOG NOÉMI – TOMPA ANDREA

SZÍNHÁZAK ONLINE, „KORONA” IDEJÉN

Sokan örülünk most annak a számtalan színházi felvételnek, régieknek és mostaniaknak, rögzítetteknek és streamelteknek, amelyek a karantén napjaiban elárasztották az internetet. Ezek megjelenésével olyan gyakorlat vette kezdetét, amelyet érdemes volna folytatni. Illetve amelynek eddigi hiányán muszáj elgondolkodni. Mit képesek és mit nem képesek átvenni a közszolgálati feladatok közül a színházak által az interneten kínált felvételek? És miért fontos a színházak kezdeményezése „korona” idején?

Herczog Noémi: A *Mércén* olvastam Szilágyi Botond cikkét a koronavírus-járványról és arról, hogy mit mutat meg ez a járvány a társadalmainkról.¹ Ugyanez a színházpolitikára gyakorolt hatásban is átgondolandó. A napokban sokan tapasztaljuk a magunk Facebook-buborékjaiban, hogy a korábbiakhoz képest mennyivel több előadáshoz (felvételhez és élő közvetítéshez) férünk hozzá. Körülöttem általános a lelkesedés, hogy végre láthatunk határon túli előadásokat, és fordítva, hogy például az Ódry bábelőadásai eljutnak távolabbi városokba. Vagy a budapesti gyerekek a vidéki bábszínházak darabjait nézik élőben. Imre Zoltán és Hudi László 2007-es Nemzeti Színház-pályázata a skót példát követve éppen abból indult ki, hogy az igazságtalan területi elosztást ellensúlyozva készüljenek koprodukciók a budapesti Nemzeti Színház és az ország többi városa között, és az előadásokat aztán utazzassák. De már 2007-ben, a NER előtti időkben is elképzelhetetlen volt Magyarországon az, hogy egy ilyen pályázattal nyerni lehessen. A genti városi színház (NTGent) 2018-as kiáltványában Milo Rau és alkotótársai – egy „globális népszínház” elképzelése mentén – utaztatható előadásokat terveztek, globális léptékben gondolkodva a színházhoz való igazságosabb hozzáférésről.

Egyfelől az látszik tehát a felvételek kiváltotta örömből, hogy sokakat érdekelnek azok az előadások, amelyekre máskor sem jutnának el (a távolság, a jegyárak, a ki nem alakult kulturális szokások és igények miatt). Másfelől a kultúra megosztása alaphelyzetben sem szűkíthető le (vagy nem szabadna azt leszűkíteni) az elitkultúra elérhetővé tételére; a kultúra demokratikus megosztásához a színházi nyelv újragondolása ugyanúgy szükséges volna. A jelenlegi helyzetet tekintve pedig az is tudható, hogy ha csak az internet bizonyul szabad térnek, ahol ez a hozzáférés megvalósulhat, akkor ebből a legszegényebbek megint kimaradnak, hiszen van, ahol áram sincs. Holott számos forrás

írja, hogy éppen a legszegényebbeket érinti minden tekintetben legkeményebben a járvány okozta helyzet.

Tompa Andrea: Én onnan indulnék, hogy a színházhoz – és nyilván sok egyéb kulturális termékhez – való hozzáférés, a kulturális javak elosztása miatt vált társadalmilag ennyire igazságtalanná mára. A rendszerváltás előtti korszakot két dolog különböztette meg a mostanitól: egyrészt a színházak úgymond tájoltak, vittek előadásokat vidékre, ez olykor kifejezetten előírás is volt (Romániában például), másrészt – és ez fontosabb – sok jelentős előadásról készült jó minőségű felvétel a televízió által és számára, ami elérhetővé tette a minőségi produkciókat. Sőt, a közvetített vagy rögzített és vágott előadásokat a szünetekben gyakran kritikuskok (Koltai Tamás is) és más szakértők értelmezték a nézők számára, ami azt eredményezte, hogy a néző nemcsak láthatta a tévében az előadást, de kapott hozzá fogódzkodót, keretet is.

A kulturális javakhoz való igazságosabb hozzáférés a közmédia feladata, hiszen a közmédia kell hogy tudja ellensúlyozni a területi, gazdasági, szociális és egyéb egyenlőtlenségeket. Ráadásul a főváros különösen nagy szakadék választja el az ország többi területétől: Budapesten egy este kulturális események tucatjaiból választhat az a polgár, aki ugyanúgy adófizető, mint az, aki egy kulturális intézmények nélküli településen él. Az egyenlőtlenségek ellensúlyozását azonban a közmédia nemcsak ma, a propagandamédia korában nem teljesíti, de a korábbi korszakok közszolgálati médiája sem teljesítette, amikor szerepzavarában a kereskedelmi televíziókkal kezdett versenybe, és feladta a kulturális értékek közvetítését cserébe a szórakoztatásért. Vagyis a színházi előadások minőségi rögzítésének vége szakadt, hiszen „a színházi közvetítések elmaradása a televízió kommercializálódásának törvényszerű eleme”, írta lapunkba Ugrai István.²

Arról van szó tehát, hogy az állam – mint életünk annyi más területén – nem látja el a feladatát, a közszolgálat ugyanis állami

1 SZILÁGYI Botond, „Mit mutat meg a társadalmainkról a járvány, és mi maradhat utána?”, *Mércé*, 2020. március 17., <https://merce.hu/2020/03/17/mit-mutat-meg-a-tarsadalmainkrol-a-jarvany-es-mi-maradhat-utana/>.

2 UGRAI István – ZSEDÉNYI Balázs, „A köz szolgálat. A közszolgálati televízió színházi reprezentációjáról”, *Színház*, 2009/4, <https://szinhaz.net/2011/04/25/ugrai-istvan-zsedenyi-balazs-a-koz-szolgalata/>.

feladat. Ma, 2020-ban elképzelhetetlen, hogy a közmédia rögzítse és levetítse Pintér Béla egy előadását, egy húszéves és nagyon népszerű társulatét, amelyet sokan néznének szívesen. Ennek egyrészt vannak politikai okai is, másrészt a közmédia alapvető kulturális attitűdje okozza.

Ezért kezdünk el arról beszélgetni, hogy a „korona” idején vajon felkészültek-e a színházak arra, hogy közvetítsék saját előadásait (egyáltalán: meddig teheti meg egy színház, hogy üres székeknek és egy kamerának játsszon, és meddig gyülekezhetnek emberek csoportban), van-e stream, és milyen minőségű az ehhez szükséges eszköz és internetsáv stb. A feladat át van adva a szereplőknek, mert az állam nem teljesíti azt. Rengeteg más területen látunk hasonlót.

Abban egyetérttek, hogy a mostani állapot felmutatja, leleplezi az igazságtalanságot, hiszen látható, hirtelen sokan kezdenek el (rég, új) előadásokat nézni, a színház mindig, sokféle alakjában fontos, és sokak számára csak így elérhető, mostani életünkben pedig sokat jelentenek ezek az élmények, a közösségekhez való kapcsolódások. A fiam például tegnap a győri Vaskakas Óz, a nagy varázslóját nézte meg, és tudta, hogy a barátja is ugyanezt nézi, miközben sem találkozni, sem focizni nem tudnak. Ezt nevezem kapcsolódásnak akár a gyermek szintjén is. Sokan gondolkodnak arról is, hogy milyen lesz a világ a „korona” után. A színház sem lesz ugyanaz: az emberek, akik tehetik, továbbra is az élő színházat fogják preferálni, hiszen ez a legfőbb ereje ennek a művészetnek, de talán egy új oldala is erőre kap, amellyel a színház távoli nézőket érhet el – és minden bizonnyal érdeke lesz elérni őket. Hiszen nincs nagyon veszítenivalója, mert „földi” nézői továbbra is látogatni fogják. És ahogy más online véghezviteli dolgoknak is van ára, miért ne lehetne ára annak, hogy valaki egy előadást streamelve néz meg: előre utalja a jegyárát, és boldogan ül a képernyője előtt valahol a Holdon.

H. N.: Egyetérttek, már az ökológiai válsággal elindult a gondolkodás arról, hogyan lehetne utazás nélkül, akár Skype-on keresztül eljuttatni előadásokat minél több helyre. Vagy ott vannak a rádiójátékok, és lehetne akár podcastszínház is.

Felvételt nézni ilyen mennyiségben egyébként nekem is új tapasztalat: érdekes figyelni, hogyan streamelnek a színházak. Sok előadás csak egy este látható, akkor is, ha archív. Így megmarad az eseményjelleg, az érzés, hogy le lehet maradni róla. (Tegnap például választanom kellett a szentgyörgyi, a berlini és a müncheni előadás közt, még online verseny is létrejött!)

Az elején pedig az „élő”, az „akkor és ott” hangulat is meg tudott maradni, amíg a járványügyi előírások engedtek élő közvetítéseket.

T. A.: Szerintem nekünk is ad valamit, ha ott, „a vonal túlsó végén” valami élőhöz kapcsolódunk, és nem egy negyvenéves felvételt nézünk, aminek persze szintén megvan a maga jogosultsága. Ez most van, én ennek részese vagyok, és akár fizettem is érte.

H. N.: Nagyon fontos a „közszolgálatosság” gondolata, amit említesz. Két dolog jut eszembe. Hogy igen: fizetni kéne érte, legalább időnként, nem feltétlenül csak a jelen rendkívüli helyzetben, és nem annak, aki elveszítette most az állását, hanem azoknak, akik megtehetik, azokért a kulturális dolgozóknak, akik szintén elveszítették a munkájukat. Viszont ha ez a gyakorlat megmarad, a későbbiekben a lehető legtermészetesebb dolog volna felkínálni ezt a lehetőséget egy elfogadható összegért. Létrejöhetne a „színház Netflix”. Ahogy a járvány elvonulása után talán egy mozdulattal fizetősen elérhetővé lehetne tenni az OSZMI videoarchívumát is.

T. A.: Ennek azonban jogdíjvonzata is van, ami nagyon sok ilyen vállalkozást alapvetően hátráltat.

H. N.: A másik: az állam közszolgálati szerepvállalásában pozitív kivétel lehetne a 2019 végén meghirdetett Déryné Program: azzal a céllal írták ki, hogy eljuttassa a kistéleplésekre a nagyvárosi előadásokat. Illegitimé teszi azonban, hogy az EMMI az előadások kiválasztásával nem egy szakmai bizottságot bízott meg, hanem tulajdonképpen a Nemzeti Színházat, amely maga is a program potenciális résztvevője. Meglátjuk, milyen előadások kerülnek kiválasztásra, ha vége lesz a járványnak. Akkor derül majd ki, mi a program célja valójában: kompenzáció azért, hogy a kistéleplések lakói, akikhez a hírek sem jutnak el, csendben tűrik a kizsákmányolást, vagy emancipatorikus elvek vezérlik.

T. A.: Ehhez azt fűzöm hozzá – egyetértve a mondottakkal –, hogy a Déryné program csapdába sodorja a potenciális pályázókat: azt is, aki pályázik, hiszen az a pályázatával azt mondja ki, hogy a rendszer jó és legitím, miközben nem az; és azt is, aki végül lemond a pályázásról, mert ezzel az egyetlen mobilitási lehetőségéről mond le, mert másik rendszer vagy pályázat, amit e valóban fontos és nemes célra használhatna, nincs. A közszolgálatosságot soha semmi sem tudja helyettesíteni. A jó közszolgálatról – és ennek részleteibe itt most nem tudunk belemenni – nem lehet lemondani, viszont ha ez a jó gyakorlat nincs, muszáj párhuzamos világokat építeni.